

ÁJINIYAZ SHAYÍRDÍN PORTRET JANRÍNDAGÍ QOSÍQLARÍNÍN PUBLICISTIKALÍQ TÁSIRIN ARTTÍRÍWDA FOTÓGRAFIYALÍQ ILLYUSTRACIYALARDAN PAYDALANÍW MASELELERI

Xalilaeva Xalima Nietbaevna

«Vesti Karakalpakstana» gazetasınıń arnawlı xabarshısı

Belgili qaraqalpaq shayırları hám oyshıl Ájiniyaz Qosıbay ulı tuwılǵan kúنینiń 200 jılıǵın belgilew haqqında Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 2024 jıl 16-iyul kungi shıqqan qararı tiykarında házirgi kúnleri respublikamız boylap onıń yubileyi keń túrde belgilenip atır.

Shayırlar áwladlarına miyras etip qaldırǵan óziniń lirikalıq hám filosofiyalıq oy-pikirler sáwlelengen qosıqları arqalı qaraqalpaq ádebiyatında óshpes iz qaldırdı.

Qaraqalpaq klassik shayırları Ájiniyaz Qosıbay ulınıń «Bozataw» poeması, «Ellerim bardı», «Áy názelimler», «Bir jánan», «Kerek», «Dáwrán bolmadı», «Gózzallar», «Bir páriy» hám basqa da qosıqlarında Ana jerge muhabbat, súygen yarǵa opadarlıq, ayralıq hám tábiyat temaları óz kórinisin tapqan. Onıń shıǵarmaları hár bir kitap oqıwshısınıń júrek tórine jetip bara alatuǵınday hám sezimlerde terbetiwshi kúshke iye. Eń baslısı shayırlar dúrdanaları arqalı har bir insan tárbiya aladı, óz kemshiligin túsinedi, bilimge, ilimge qushtar boladı, miynet baxıtqa jeteleytuǵının túsinedi hám óz keleshegin jarata alıwına umit oyanadı. Onıń qosıqları usınday patriotlıq sezimlerde oyatatuǵın, kózge kórinbes iláhiy kúshke iye. Sonıń ushın da ullı qaraqalpaq shayırları Ájiniyaz qosıqları áwladtan áwladlarǵa irkinishsiz túrde jetip kelmekte. Hár bir jańa áwlad bolsa onıń biybaha shıǵarmaların ózleriniń jańasha kóz – qaraları menen maqtanish penen qabil etip atır.

Shayırlar óz dóretiwshiliginde Watan, muhabbat, doslıq, tábiyat, tariyx, ayralıq hám basqa da kóplegen temalarda tabıslı qálem terbetti.

Shayırların tárıp qosıqların biz izertlew obyektimiz iretinde tańlap aldık. Sebebi, bul qosıqlarda portret janrınıń elementleriniń bar ekenligi anıqlandı.

Bul jerde portrettiń ózi ne? – degen sorawǵa juwap berip ketsek maqsetke muwapıq boladı, - dep oylaymız.

Portret – bul francuz sózi bolıp «kórinis» degen mánisti ańlatadı. Portret - konkret bir adamnıń yamasa bir topar insanlardıń bel – álpetiniń kórinisin, táripin beriwshi hám kóz aldımızǵa keltiriwshi kórkem súwretlew óneriniń janrı bolıp esaplanadı.

Bul janr áyemgi Mısırdá payda bolıp, onıń dáslepki kórinisleri skulpturalıq esteliklerde óz sáwleleniwini tapqan. Portret janrınıń rawajlanıwı antik dáwirlerge tuwra keledi. Hár bir jańa dáwir portret janrınıń aldına da jańasha talaplar qoya basladı hám bul janr búgingi kúnde de kórkem ónerdiń súwretlew baǵdarında, baspa sózde insanlar obrazın jaratıwda óziniń ornına iye bolıp kiyatır.

Portret janrı qaraqalpaq klassik shayırları bolǵan Ájiniyaz Qosıbay ulınıń bay ádebiy miyraslarında da óz kórinisin tapqan. Misalı: onıń «Bardur» qosıǵında [14-15 b. Kitap. Mángi miyraslar. Ájiniyaz Nókis – «Ilim» -2014. 14-15 b. 247 b.] portret janrınıń elementleri tómendegishe sáwlelenedi:

Bardur qız – jawanı, qashları káman,
Yúzin taqqas etseń, húrshiydi taban,
Anı kórgenlerdiń aqlını alǵan,
Láyli, Zúláyhaday húrleri bardur.

Bardur páriyzadı alma yanaqlı,
Lábi pistá shákár kibi dodaqlı,
Qumar ala kózli, badam qapaqlı,
Zúhrá kibi sushuk tillári bardur.

Alma kóz árebi atdur mingáni,
Kóylákshási zárbaq, altın yúgáni,
Paytabası úshtap, atlas kiygáni,
Bay uǵlı bayátshe begleri bardur.

Bul qosıq qatarlarında shayırlar qaraqalpaq qızlarınıń gózzallıǵın mazalı miyúelerge, al olardıń naz benen sóylegen sózlerin mazalı qanttaq megeztedi yaǵnıy bul arqalı onıń publicistikalıq tásirin arttırıp baradı. Qosıqtı oqıw arqalı biz kóz aldımızǵa shayırlar táriplegen qızlardı kóz aldımızǵa keltiremiz. Usı qosıqtıń Ájiniyaz shayırların qaraqalpaq jigitletin, sol ózi jasaǵan dáwirdiń er-azamatların bilayınsha sóz etedi:

Yigitleri bardur Rustem sıpatlı,
Góruǵlıdek áreb atlı, haybatlı,
Dáwletiyardek shijáatlı, ğayratlı,
Keskir qılısh, qamar tonları bardur.
Yigitleri bardur Rustámi dástan,
Qáhár etsá, dushmanı qılırlar yeksan,
Haybatıdan titirer Hajar, Hindistan,
Góruǵlıbek kibi erleri bardur.

Shayırdıń er adamlardı, jas jigitlerdi dastan qaharmanlarına salıstırıwı arqalı bul jerde portret janrı júzege keledi. Ajiniyaz Kosıbay ulı talantlı súwretshi yaǵnıy sóz arqalı óz shıǵarmaları qaharmanlarınıń isenimli súwretin sala aladı. Onıń qosıqların oqıǵan adam personajlar menen birge gózzal sezimlerge bólenedi, birgelikte qayǵıradı hám quwanadı. Sonıń ushın da, shayırdóretpeleri qálegen dáwirde de óz qunın joyıtpaydı.

Shayırdıń portret janrına tiyisli «Ellerim bardı» qosıǵında [Ajiniyaz. Ziywar. Tańlamalı shıǵarmaları. Nókis. «Qaraqalpaqstan», 1988. 35 b. 152 b.] bilayınsha sóz etiledi:

Sorasań elimdi Qojban bizlerden,
Qalpaǵı qazanday ellerim bardı,
Qáte shıqsa, keshirińler sózlerden,
Qıtay, Qońırat atlı ellerim bardı.

Jaylawım Úrgenish, arqası teńiz,
Jawırını qaqpıqtay malları semiz,
Ruxsatsız bir – birine salmas iz,
Birlikli Qońırat ellerim bardı.

Tabıladı izlegenniń keregi,
Kólinde bar qasqaldaǵı, úyregi,
Quwları, ğazınıń pútin búyregi,
Dúnyanıń ańları kólimde bardı, - dep,

qaraqalpaq xalqınıń ruwları, onıń geografıyalıq jaylasıwı, adamlar pazıyletlerin, tábiyatın kóz aldımızǵa keltirip atır. Portret janrı jurnalistikada fotopublicistikaniń bir elementı sıpatında hızmet etedi.